

EDEB VE PATRONAJ: DİVAN EDEBİYATINA YENİDEN BAKIŞ

GÜNCEL

Nuran Tezcan, divan edebiyatı dünyasını ve metinlerini incelediği *Divan Edebiyatına Yeniden Bakış* adlı kitabıyla edebiyat araştırmaları dalında 2016 *Cevdet Kudret Edebiyat Ödülü*'nün sahibi oldu. *Cevdet Kudret Edebiyat Ödülü*'nün bu yılki seçici kurulunda Hatice Aynur, Doğan Hızlan, Orhan Koçak, Sabri Koz, Mehmet Rifat ve Abdullah Uçman yer alıyordu. Nuran Tezcan'ın kitabında divan edebiyatına "yeniden bakış"ını belirleyen asıl meselesini iki kavram oluşturuyor: edeb ve patronaj...

AHMET BARIŞ EKİZ

"Hâlâ asıl meseleye gelemedik yalnız!" Divan Edebiyatına Giriş dersinde, Halil İnalıcık'ın kısa başlığıyla "Klasik Edebiyat Menşei: İrani Gelenek..." makalesini tanıtmaya dayanan sunumumda, –makalenin ana referanslarından biri olan– Ch. Pellat'ın "Arap Edebiyatında *Edeb*" yazısındaki bir tartışmaya fazla takılmam üzerine hocam Nuran Tezcan bu cümleyle uyarıda bulunmuştu. Tezcan, yeni kitabı *Divan Edebiyatına Yeniden Bakış*

ile bu kez bu çağırışı Osmanlı edebiyatı araştırmacıları ve öğrencilerine yapıyor.

Nuran Tezcan'ın divan edebiyatına "yeniden bakış"ını belirleyen asıl meselesini iki kavram oluşturuyor: *edeb* ve patronaj. Kitapta, Almanca ve İngilizce kaynaklardan yararlanarak *edeb* kavramı sözde ve davranışta rafinelik idealinin belirlediği bir zarifler etiği ve kültürü olarak tanımlanarak, klasik edebiyatın temelinde de bu normların yattığı gösteriliyor. Örneğin aşk mesnevileri şehzadenin "duygusal

eğitiminin" nihai amaç olduğu "saray aşkı" (*courtly love*) bağlamına yerleştirilip *edeb* kavramıyla ilişkilendirilerek türe çağırıcı bir yaklaşım getiriliyor.²

Tezcan, Türkçe '*ışknâme*'lerin kahramanların aşk uğruna girdiği mücadelelerden oluşan kurgusunu titizlikle ortaya koyuşuyla, bu '*ışknâme*'lerden biri olan Şeyh Gâlib'in *Hüsn ü Aşk*'ındaki "aşk kurmacasının" kaynaklarını anlamamızın önü açıyor. Böylelikle tarihsel bağlamı göz ardı etmeyen bir filolojinin divan edebiyatının üretim motivasyonlarının yorumlanmasında, postyapısalcı kuram ya da tasavvufi bakış açılarından daha işlevsel olabileceğini ortaya koymuş oluyor. *Hüsn ü Aşk*'a '*ışknâme* ve *edeb* ilişkisi üzerinden getirdiği bu seküler yorumu, edebiyatın aynı zamanda "devletin güç dinamiğini" oluşturan bir medya olduğu şeklindeki çıkarımıyla destekliyor. Bu görüş, belirli bir türde, klasik bir hikâyeyi yeniden yazmanın onun politik anlam katmanıyla ilişkili olduğu konusunda, Osmanlı edebiyat tarihi yazımında henüz olmayan bir tartışmayı açıyor.³

Bu son nokta bizi kitabın diğer meselesine getiriyor. Yazarın Osmanlı patronaj sistemine bakışındaki özgünlük, onu yalnızca "hâmi"den şaire tek yönlü bir maddi destek olmaktan ziyade, bu ikisi arasındaki karşılıklı beklentileri tanımlayan bir sözleşme olarak ele almasında yatıyor. Ona göre, patron ile şair arasındaki bu bağlılık,

Osmanlı edebiyatının, saray merkezli *edeb* geleneğinin "klasik ölçütleri" içerisinde kalmasına yol açmıştır (s. 134). Saray, hedefi *edeb* normları olduğu için, bir eserin bu değerleri yerine getirip getirmediği konusunda esas belirleyicidir. Öte yandan, eserin klasik ölçütleri yerine getirdiğini öne süren şair, saraydan hak ettiği değeri görme beklentisindedir. Kitapta 14-16. yüzyıllar mesnevi edebiyatında *edeb* ve patronajın patron-şair arasındaki ilişkiyi ve şairin eserini nasıl belirlediğini inceleyen Tezcan, Gelibolulu Mustafa Âli (ö. 1600) ile birlikte, klasik ölçütlerin dışında, sosyal hayatın sorunlarına kayan (mahalli) bir eğilim gözlemliyor. Şairin kasidelerindeki, hangi işi ve makamı istediğine dair somut ifadeleri, "toplumsal dengesizlikler" ve "tezatlara" dair şikâyetleri, "ben" redifli kasidelerindeki bireysel tonu, "mazmun yapısının kalıplarında donan insanî sesin, sosyal insanın" yankılanması olarak değerlendiriyor (s. 137-138). Klasik ölçütlerin değişimini, mesnevileri tarihsel süreç içerisinde irdelediği yazılarında da gözlemliyor. İnalıcık'ın yukarıda adı geçen makalesiyle paralel bir şekilde, 14. yüzyıldaki ilk mesnevilerin yazılışını, İrani saray kültürünün Anadolu beyliklerine aktarımını, yani *edeb*'in kuruluşu bağlamında tartışıyor.

Nuran Tezcan, Türkçe mesnevi geleneğinde bu türdeki klasik

